

VII KONFERENCJA NAUKOWA SPÓŁDZIELCZEGO INSTYTUTU BADAWCZEGO

(Karpacz 2—11. IX. 1964)

Tradycją organizowanych przez Spółdzielczy Instytut Badawczy konferencji naukowych jest dążenie do omawiania problematyki społecznie użytecznej i przydatnej praktyce, jednak bez rezygnacji z ambicji pogłębienia dorobku naukowego. Tradycja ta w pełni została podtrzymana w czasie ostatniej konferencji, która poświęcona była omówieniu kompleksu zagadnień dotyczących handlu spółdzielczego, usług dla ludności i dla produkcji rolnej, funkcjonowania samorządu spółdzielczego, przygotowania kadr pracowniczych dla spółdzielczości i perspektyw programowych SIB. W konferencji uczestniczyło ponad 50 pracowników nauki i przedstawicieli praktyki. Przedmiotem dyskusji były następujące referaty:

Podstawowe problemy rozwoju handlu i usług spółdzielczych w świetle uchwał IV Zjazdu PZPR — prezes Naczelnej Rady Spółdzielczej — T. Janczyk;

Perspektywy rozwoju handlu spółdzielczego w świetle założeń planu pięcioletniego (1966—1970) — doc. dr K. Boczar (SGPiS Warszawa);

Ekonomiczne przesłanki podziału masy towarowej na miasto i wieś — dr J. Kramerowa (WSE Wrocław), mgr Z. Gotfalski (SIB);

Podstawy racjonalizacji działalności spółdzielczego handlu hurtowego — mgr W. Wrzosek (SGPiS Warszawa);

Problematyka rozwoju usług dla ludności na wsi i w mieście — prezes Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy — B. Trąpczyński;

Rozwój usług spółdzielczych w świetle potrzeb rolnictwa w planie pięcioletnim na lata 1966—1970 — dyr. dep. M. Solecki (Min. Roln.);

Kierunki przemian społecznych i gospodarczych a samorząd spółdzielczy — dr Fr. Kopeć (WSE Kraków);

Problemy przygotowania kadr na tle perspektyw rozwoju handlu i usług spółdzielczych — dr J. Boniuk (SIB);

Perspektywy programowe SIB w świetle rozwoju spółdzielczości w planie pięcioletnim i nowego statutu prawno-organizacyjnego Instytutu — dyr. SIB mgr H. Landesberg.

Fakt, że głównym terenem działania organizacji spółdzielczych w Polsce jest wieś, spowodował szczególne uprzywilejowanie problematyki związanej bezpośrednio lub pośrednio z rolnictwem zarówno w referatach, jak i w ożywionej dyskusji.

Wprowadzeniem do tej problematyki stał się referat prezesa T. Janczyka omawiający zadania organizacji spółdzielczych w świetle uchwał IV Zjazdu PZPR. Tło do zasadniczej części tego referatu stanowiła informacja o wielkości zadań przewidzianych do realizacji na lata 1966—1970. Zdaniem mówcy, planowana intensyfikacja rolnictwa byłaby niemożliwa do osiągnięcia bez wydatnego wzrostu zaopatrzenia wsi i bardzo szerokiego rozwoju usług. Poważne zadania ma do spełnienia spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu. Np. ilość nawozów sztucznych rozprowadzanych na wsi ma być w roku 1970 prawie 2,5 raza większa niż w roku 1960. Realizacja tych zadań uzależniona jest od rozbudowy sieci mieszalni pasz i magazynów. W najbliższej pięcioletce przewidziano konieczność budowy około 2 tys. magazynów. Budownictwo to realizowane będzie przez spółdzielcze przedsiębiorstwa budowlane, które powołane w pierwszym etapie do wykonywania prac wyłącznie dla spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu, obecnie już poszerzają front robót o budownictwo dla

innych spółdzielni i rolników gospodarujących indywidualnie a nawet dla PGR.

Mówiąc o usługach referent zwrócił uwagę na konieczność rozwoju usług transportowych związanych ze skupem. Jest to sprawa nie tylko eliminacji z transportu konia, lecz również problem oszczędności czasu rolnika. Ostatnio w kilku gminnych spółdzielniach wprowadzono tytułem eksperymentu dokonywanie skupu bezpośrednio na wsi; skup połączony jest z dostawą zamówionych przez rolników towarów, np. cementu, nawozów sztucznych itp. W ten sposób osiągnięto pełne wykorzystanie środków transportu. Eksperyment spotkał się z uznaniem rolników i należy przypuszczać, że ta forma usług ma perspektywy rozwoju.

Cechą charakterystyczną planów spółdzielczości ogrodniczej i mleczarskiej jest rozwijanie, prócz funkcji wynikających z pośrednictwa handlowego, działalności na rzecz wzrostu produkcji. Spółdzielnie ogrodnicze rozbudować mają usługi związane z podniesieniem kultury ogrodniczej — zwalczanie chwastów, ochronę roślin, sortowanie warzyw i owoców, transport i przetwórstwo. Spółdzielnie mleczarskie uczestniczą w rozwoju hodowli rożniąc mają przede wszystkim usługi przynoszące w efekcie lepsze wykorzystanie bazy paszowej, zagospodarowanie terenów zmeliorowanych, mechanizację prac hodowlanych i usprawnienie skupu.

Oceniając ogólnie zadania spółdzielczości na najbliższy okres referent stwierdził, że wymagają one nowych twórczych rozwiązań i wykorzystania olbrzymiego kapitału społecznej inicjatywy.

Samorząd spółdzielczy stał się obecnie szkołą gospodarzenia i społecznego myślenia. Dowodem tego jest np. gremialny udział spółdzielców w pracach gromadzkich rad narodowych. Prezes T. J a n c z y k zarysował koncepcję dalszego doskonalenia pracy organów samorządowych spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu. Koncepcja ta polega na odejściu od tradycyjnej formy komitetu sklepowego na rzecz komitetu wiejskiego; w orbicie zainteresowań komitetu wiejskiego znalazłyby się sprawy kontraktacji, skupu, rozprowadzania nasion i nawozów sztucznych oraz współpraca z kółkiem rolniczym.

Doc. dr K. B o c z a r referując zagadnienia handlu spółdzielczego na tle zadań najbliższego planu gospodarczego zwrócił uwagę na powiązanie zadań handlu z realizacją podstawowych celów gospodarki narodowej. Dotyczy to przede wszystkim udziału handlu w zapewnieniu wzrostu poziomu życia ludności na wsi i w mieście i wzmoczenia wysiłków nad przyspieszeniem rozwoju produkcji rolnej.

Obroty detaliczne spółdzielczości wiejskiej wzrosnąć mają w planie pięcioletnim w stopniu większym niż obroty spółdzielczości miejskiej. Wynika to z konieczności denaturalizacji spożycia na wsi i występujących tam zmian społeczno-kulturalnych. Te właśnie względy przemawiają za zwiększeniem udziału handlu wiejskiego w obrotach detalicznych. Argumentem przeciwnym jest natomiast взгляд na minimalizację kosztów obrotu. Autor referatu doszedł do wniosku, że rozbieżność ta powinna być rozwiązana przy pomocy wyników badań lokalizacji zakupów i preferencji nabywców w poszczególnych rejonach. Realizacja zadania zwiększenia obrotów detalicznych, szczególnie sieci wiejskiej, wymagać będzie od handlu, spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu aktywnej postawy w dziedzinie oddziaływania na właściwą strukturę podaży i kształtowanie konsumpcji.

Również działalność spółdzielczości w zakresie handlowej obsługi produkcji rolnej uwzględniać musi przede wszystkim potrzebę wpływu na jej wzrost oraz konieczność budowania elementów socjalistycznej struktury wsi. Jednym z podstawowych warunków osiągnięcia tego celu jest udział mas członkowskich w kierowaniu pracami spółdzielni. Ważnym elementem jest także koordynacja poczynań wszystkich organizacji spółdzielczych, a szczególnie powiązanie z działalnością kółek rolniczych.

Referat dr J. K r a m e r o w e j i mgra Z. G o t f a l s k i e g o nawiązywał do badawczych aspektów problemu, tzw. podziału masy towarowej między miasto i wieś. Sprawa ta była w roku 1964 przedmiotem dyskusji w Sejmowej Komisji Handlu Wewnętrznego i znalazła wyraz w specjalnej Instrukcji Ministra Handlu Wewnętrznego. Referat uwypuklił współzależność istnienia problemu podziału masy towarowej między miasto i wieś i konieczności dystrybucji towarów deficytowych. Z punktu widzenia teorii istnieje bowiem jeden wspólny dla miasta i wsi problem przestrzennego rozdysponowania masy towarowej zgodnie z rozeznaniem potrzeb rynku. Warunkiem prawidłowego rozdysponowania jest wyodrębnienie rejonów gospodarczych charakteryzujących się podobnymi reakcjami konsumentów. Dopiero w tych rejonach prowadzić można analizę rzeczywistego popytu i ustalać zapotrzebowanie.

Omówienie zadań spółdzielczości w dziedzinie usług dla rolnictwa (referat dyr. M. Soleckiego) poprzedzone zostało analizą zadań stojących przed rolnictwem w zakresie wzrostu produkcji roślinnej i hodowlanej. Wykonanie tych zadań wymagać będzie poważnego wzrostu bazy technicznej i dostaw środków produkcji dla potrzeb rolnictwa. Jeśli przyjąć, że liczba ludności zatrudnionej w rolnictwie w okresie realizacji omawianego planu nie ulegnie zwiększeniu (spodziewać się należy raczej pewnego zmniejszenia), to wzrost wydajności pracy nastąpić musi przede wszystkim w oparciu o mechanizację i unowocześnianie procesów technologicznych w produkcji rolnej. Oznacza to wzrost ilości prac, które muszą być wykonane poza gospodarstwem rolnym, bądź to ze względu na ich skomplikowany techniczny charakter, bądź też ze względu na nieopłacalność wykonania środkami własnymi gospodarstwa. Brak zaspokojenia tych potrzeb może stać się hamulcem wzrostu produkcji. Zdaniem autora referatu, zjawisko to wystąpiło w ostatnich latach w Polsce. Tempo rozwoju bazy usługowej było wolniejsze od tempa wzrostu zaopatrzenia rolnictwa w środki produkcji.

W dalszym ciągu swego referatu dyr. M. Solecki przedstawił kryteria podziału usług na sfery działalności państwa, spółdzielczości i rzemiosła. Podstawową przesłanką podziału jest podjęcie przez wyspecjalizowane jednostki państwowe wszystkich usług wiążących się z koniecznością rozbudowy kosztownego zaplecza, a przede wszystkim usług remontowych sprzętu traktorowego i traktorów.

Ministerstwo Rolnictwa opracowało również ramowe zadania ilościowe dla spółdzielczości w zakresie usług. Według autora referatu, precyzyjna konkretyzacja tych zadań powinna być przeprowadzona na podstawie dokładnego rozeznania potrzeb przez organizacje spółdzielcze zainteresowane rozwojem usług. Podstawą takiego rozeznania mogą być informacje otrzymane z terenowych jednostek koordynujących rozwój usług danej branży i z powiatowych (gromadzkich) planów rozwoju rolnictwa.

Prezes B. Trąmpczyński w referacie na temat usług rozważał zagadnienia usług typu naprawczego. Część tego referatu poświęcona została aktywizacji usług w powiatach rolniczych. Autor podkreślił odrębność problematyki usługowej w rejonach rolniczych, stwierdzając jednak, że dokonywujące się na wsi przemiany społeczno-kulturalne powodują zbliżanie się zapotrzebowania na różnego rodzaju usługi na wsi i w mieście. Bariera tradycji polegającej na niekorzystaniu ludności wiejskiej z wielu usług została przełamana, problemem natomiast jest właściwe rozeznanie zapotrzebowania wsi i odpowiednia lokalizacja ośrodków usługowych.

Próbie połączenia problematyki ekonomicznej z problematyką społeczną zawierał referat dra Fr. Kopcza. Autor referatu wskazał, że w literaturze mówi się obecnie o procesie instytucjonalizacji spółdzielczości wiejskiej, proces ten polegać ma na uwalnianiu się spółdzielczości od cech ruchu społecznego. Według poglądów niektórych przedstawicieli świata nauki, spółdzielnia nie jest już ruchem społecznym lecz przedsiębiorstwem. Dr Fr. Kopecz kwestionując słuszność tych poglądów przyjął, że jest w nich trafna obserwacja dotycząca braku dynamiki w działalności organów samorządowych.

Zadaniem referenta, spółdzielczość jest formą inicjatywy społecznej szerokich rzesz społeczeństwa. Z tego właśnie punktu widzenia rozpatrywać należy sprawę bodźców ekonomicznych i społecznych kierujących postępowaniem członków. W fakcie przystąpienia do spółdzielni dopatrywać się należy, prócz czynników ekonomicznych, również pewnej dojrzałości społecznej; wykorzystanie tej dojrzałości w drodze stworzenia warunków do integracji interesów członka z interesami spółdzielni daje kapitalne możliwości rozwoju.

W zakończeniu referatu zwrócono uwagę na to, że jedną z przyczyn powstawania zarzutu instytucjonalizacji spółdzielczości jest prawdopodobnie zbyt szeroki zakres działalności gospodarczej związków spółdzielni, związki te daleko odeszły od swych funkcji patronackich, pozostawiając niewielki margines dla inicjatywy społecznej.

W dyskusji nad referatem prezesa T. Janczyka akcentowano znaczenie realizacji planów spółdzielczości na wsi. Uczestnicy konferencji zwracali uwagę na wyeksponowaną w referacie sprawę usług dla rolnictwa i obrotu towarowego oraz podkreślali, że przyszłość spółdzielczości w Polsce związana jest z zadaniami w przebudowie społeczno-ekonomicznej struktury wsi.

Podkreślano, że pewnym utrudnieniem planowania usług jest brak perspektywnego modelu wsi przebudowanej (dr T. Romanowski); w związku z tym istnieje możliwość popełnienia błędów, szczególnie w dziedzinie inwestycji.

Nikt nie kwestionował tezy wynikającej z referatów dyr. M. Soleckiego i prezesa M. Trąpczyńskiego dotyczącej olbrzymiego zapotrzebowania na usługi, a przede wszystkim usługi produkcyjne dla rolnictwa. Wskazywano jednak, że wielkość tego zapotrzebowania nie jest dokładnie znana.

Zbilansowanie potrzeb w dziedzinie usług i ustalenie hierarchii realizacji tych potrzeb w opinii uczestników konferencji jest jednym z najpilniejszych zadań.

Polemikę wywołała sprawa form organizacyjnych usług. W czasie dyskusji na ten temat sformułowano wiele cennych propozycji. Np. doc. dr B. Strużek zwrócił uwagę na możliwość organizowania usług na wsi w formie zrzeszeniowej poprzez spółdzielnie specjalistyczne; poparł tę propozycję dr Fr. Kopeć. Zwracano również uwagę, że nawet przy dopuszczeniu prywatnego rzemiosła do wykonywania pewnych rodzajów usług, w podstawowych usługach dążyć należy do koncentracji sił i środków. Przeciwną tezę zaprezentował dr T. Hunek podważając słuszność inwestowania znacznych środków w POM, które pracują na ogół źle i drogo. Jego zdaniem, jako alternatywne rozwiązanie wysunąć należy rozwój niewielkich spółdzielczych ośrodków usługowych.

Sumując poglądy w sprawie form organizacyjnych usług na wsi, można stwierdzić zasadniczą zgodność co do tego, że należy dopuścić do rozwoju różnych form i przez różne organizacje. Dla spółdzielczości wiejskiej sprawa przejmowania od rolników niektórych czynności produkcyjnych jest elementem uzasadniającym sens jej istnienia (dr T. Hunek), organizacja spółdzielczego systemu usług powinna stać się elementem przebudowy ustroju rolnego.

Niektóre z poruszanych na konferencji problemów występowały przy okazji dyskusji nad różnymi referatami. Do takich problemów zaliczyć należy zespół zagadnień związanych z ekonomicznymi i społecznymi skutkami koncentracji spółdzielni. Większość wystąpień na ten temat miała miejsce po referacie dra Fr. Kopcia, ale problem przewijał się również przy okazji omawiania innych tematów. Uczestnicy konferencji nie podważali sensu i celowości ekonomicznej koncentracji spółdzielni. Wyjątek stanowił tu głos doc. dra Z. Kozłowskiego, który sugerował, by właśnie w odniesieniu do spółdzielczości wiejskiej zahamować procesy koncentracyjne, które nieuchronnie muszą pociągnąć za sobą rozluźnienie więzi społecznych. Zdaniem doc. Z. Kozłowskiego, zanim nie zostaną zrealizowane na wsi konkretne cele społeczne, podstawowa komórka CRS — gminna spółdzielnia — powinna być blisko wsi, tak blisko jak jest np. kółko rolnicze.

W wielu wypowiedziach poruszano problem roli spółdzielczości w przebudowie ustroju rolnego (sygnalizowane uprzednio wypowiedzi w sprawie usług). Rozważając granice lojalności członka spółdzielni dr T. Hunek postawił interesującą tezę: rola spółdzielczości ograniczona jest przez granice lojalności członków, dopóki działalność spółdzielni zmierza do umocnienia gospodarstwa indywidualnego, można spodziewać się akceptacji ze strony członków; próby przekształcenia form tej gospodarki nie będą akceptowane. Jedyne wyjście z tej sytuacji autor widzi w przejmowaniu przez spółdzielczość niektórych funkcji produkcyjnych gospodarstwa rolnego.

Zarysowane wyżej problemy nie wyczerpują bogatej tematyki konferencji, dowodzi tego chociażby fakt pominięcia w omówieniu niektórych referatów. Intencją, autora notatki było jednak przedstawienie w możliwie syntetycznym ujęciu tylko tych problemów, które najsilniej wiążą się z aktualną sytuacją wsi i produkcji rolnej.

Z. Gotfalski